

НАСТАВНА
ПРОГРАМА

ЈАЗИК И КУЛТУРА НА БОШЊАЦИТЕ

Сиф. 0802

III ОДДЕЛЕНИЕ

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
Биро за развој на образованието
(СКОПЈЕ)

Примено:	10.04.2008		
Орг. единица	Број	Прилог	Вредност
07	1916	1	—

Врз основа на член 55 став 1 од Законот за организација и работа на органите на државната управа („Сл. весник на РМ“ бр. 58/00 и 44/02) и член 24 и 26 од Законот за основно образование („Сл. весник на РМ“ бр. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 63/04, 82/04, 55/05, 81/05, 113/05, 35/06, 70/06 и 51/07), министерот за образование и наука донесе наставна програма по изборниот предмет *јазик и култура на Бошњаци* за III одделение на деветгодишното основно образование

1. ВОВЕД

Предметот *јазик и култура на Бошњациите* на босански јазик ја дава основата за развивање на писменоста кај учениците на својот мајчин јазик. Содржините и целите по овој предмет се реализираат со поврзување на наставните подрачја за говорене, читање и пишување, усвојување содржини за граматиката на босанскиот јазик и изразување и творење. Исто така, како што е назначено во насловот на предметот, се систематизирани содржини за културата на Бошњациите.

Учениците преку оваа настава ќе се запознаат со карактеристиките на босанскиот јазик и на сите нивоа ќе ги усвојуваат и ќе ги применуваат стандардно-јазичните норми (фонетско-фонолошка, морфолошка, синтаксичка, лексичка, правописна и ортоепска). Во текот на изучувањето на предметот, учениците ќе се запознаат и со уметничко-литературниот и разговорниот јазик кои ќе станат својствени на говорот на ученикот.

Јазикот и културата на Бошњациите на босански јазик го потврдува културниот и јазичен идентитет на учениците и е основно средство за вербална комуникација на свој мајчин јазик. Познавањето на стандардно-јазичната норма на босанскиот јазик ќе овозможи учениците да ги сфаќаат, доживуваат, објаснуваат и раскажуваат различни видови текстови и содржини, а истовремено поттикнувајќи кај нив јазично и литературно творештво, како и развивање на способностите за самообразование.

Според наставниот план за основното училиште за предметот *јазик и култура на Бошњациите* на босански јазик во III одделение се планира еден час неделно (36 часа годишно), а во наредните одделенија учениците продолжуваат континуирано да го изучуваат овој предмет со по два часа неделно, односно 72 часа годишно до деветтото одделение на задолжителното основно образование и воспитание.

2. ЦЕЛИ НА НАСТАВАТА ВО III ОДДЕЛЕНИЕ

Ученикот/ученичката:

- да се поттикне (правилно и разбираливо) да говори на својот мајчин јазик;
- да се оспособи да чита и пишува текст со печатни и ракописни букви на кирилица и на латиница;
- да користи правилен ред на зборовите во реченицата;
- да се воведува во елементарните грамагички и правописните норми при читањето и пишувањето;
- да разликува расказна, прашална и извична реченица и правилно да ги употребува;
- да го збогатува речникот со нови зборови на босанскиот јазик;
- да се оспособува да прераскажува, опишува и да раскажува усно и писмено на литературен јазик;
- да се воведува во народната и уметничката литература на бошњачкиот народ;
- да препознава народни песни, инструменти, носии, обичаи, архитектура, стари занаети на бошњачкиот народ;
- да развива чувство на припадност кон својата и почит кон другите култури.

3. КОНКРЕТНИ ЦЕЛИ

ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: Слушање, говорење, читање и пишување			
Цели	Содржини	Поими	Активности и методи
Ученикот/ученичката: - да се поттикнува да говори и да ги изразува своите мисли, чувства и доживувања на својот мајчин јазик;	Моите желби и доживувања	<ul style="list-style-type: none"> - Желби - Доживувања - Роденден - Среќа - Лутина - Тага - Радост - Смиреност 	<ul style="list-style-type: none"> - Активности за себеизразување: учениците зборуваат за своите желби и чувства и се запознаваат со желбите и чувствата на другите. - Разговор на тема: „Што ме прави среќен“, „Што ме лутти“, „Што ме растажува“. - Самостојно раскажување на сопствено доживување кое се споделува со доживувањата на другите во слична или иста ситуација. На пример: „Како се чувствував на мојот роденден“.
- да се оспособува за културно однесување кон други лица (поздравување, обраќање, слушање, говорење);	Пристојно однесување со други лица	Изрази за: <ul style="list-style-type: none"> - поздравување - замолување - пофалување - заблагодарување - извинување 	<ul style="list-style-type: none"> - Организирање или симулирање ситуации во кои ученикот користи културни изрази (Игри: „На гости“, „Во продавница“, „На кино“, „Во библиотека“, „На роденден“ и сл.). - Активности низ кои се вежба пристојно и гласно обраќање, говорење со умерен глас, смирено изразување лутина и сл.

<p>- да го збогатува речникот со зборови кои означуваат имиња на предмети, лица, појави, настани, случки и сл.;</p> <p>- да се поттикне кон разбирање и користење на нови зборови;</p>	<p>- Општи имиња на: предмети, појави, празници, лица</p> <p>- Лични имиња</p>	<p>- Нови зборови за имиња на предмети, лица, појави, случки и сл.</p> <p>Примери: <i>Vijenas, liješnica, vatrica, bijes, drit i sl.</i></p> <p>Примери: <i>Adila, Admir, Ifet, Dženeta, Izet, Ajla i sl.</i></p>	<p>- Разговор и објаснување на непознати зборови (за кои се интересираат учениците) во текст кој се обработува.</p> <p>- Разговор на тема „Моето име“ . (Истражување на потеклото на сопствените имиња).</p> <p>- Самостојно раскажување и прераскажување со примена на нови зборови.</p> <p>- Говорна игра за откривање на испуштени зборови во реченици.</p> <p>- Вежби за правилно изговарање на гласовите <i>č, ć, dž, đ</i> и <i>h</i> во секојдневната комуникација.</p> <p>- Вежби за отстранување на најчестите грешки при читање на зборови што ги содржат гласовите <i>č, ć, dž, đ</i> и <i>h</i>.</p> <p>- Вежби и игровни активности за отговарање на прашања за видено, слушнато и доживеано.</p> <p>- Вежби и игровни активности за поставување прашања.</p> <p>- Вежби за поставување прашања со прашалните зборови: <i>да ли, је ли</i>.</p>
<p>- да се поттикне на правилен изговор на зборови со гласовите: <i>č, ć, dž, đ</i> и <i>h</i>;</p> <p>- да умее да одговара на прашања со целосна реченица и да поставува прашања;</p>	<p>Правилен изговор на зборови што ги содржат гласовите <i>č, ć, dž, đ</i> и <i>h</i></p> <p>Прашања и одговори</p>	<p>Зборови со гласовите: <i>č, ć, dž, đ</i> и <i>h</i></p> <p>Примери: <i>Čovek, čamac, jastičić, džemper, đerdan, dih, hgarav i sl.</i></p> <p>Прашање Одговор</p> <p>Примери: <i>Šta je rotok?</i> <i>Rotok je</i></p>	
<p>- да се оспособува да поставува прашања со прашалните зборови: <i>да ли, је ли</i>;</p>	<p>Прашални зборови: <i>да ли, је ли</i></p>	<p>Примери: <i>Da li su ti štogod dali?</i> <i>Je li, jesu li oni bili ti?</i></p>	

<p>- да се запознае со редот на буквите во азбуката (кирилица) и абецедата (латиница);</p> <p>- да се оспособува да чита и да пишува зборови и текст со печатни букви (кирилица);</p>	<p>Азбука и абецеда Печатни кирилски букви</p>	<p>Азбука и абецеда - Кирилица (печатни букви)</p>	<p>- Вежби за кажување на буквите по азбучен ред.</p> <p>- Вежби за воочување на разликите и сличностите помеѓу буквите на кирилското писмо во македонски-от и босанскиот јазик.</p> <p>- Вежби за читање на зборови и текст и нивно поврзување во реченицата.</p> <p>- Вежби за читање со разбирање на текстот.</p> <p>- Вежби за употреба на малите и големи ракописни кирилски букви преку поединечно пишување и пишување на куси реченици со осврт на буквите ђ и ћ.</p> <p>- Вежби за пишување на зборовите на латиница за усовршување на пишувањето печатни букви на латиница (особено: ċ, ċ, đž и đ).</p> <p>- Вежби за читање со разбирање на текстот.</p> <p>- Вежби за употреба на малите и големи ракописни латински букви преку поединечно пишување и пишување на зборови и куси реченици.</p> <p>- Вежби за правилно пишување и за поврзување на буквите во зборот и на зборовите во реченицата.</p>
<p>- да усовој мали и големи ракописни букви на кирилицата, со осврт на буквите ђ и ћ;</p> <p>- да се запознае со редот на буквите во абецедата (латиницата) и нејзините специфичности: ċ, ċ, đž и đ;</p> <p>- да се оспособува да чита и да пишува зборови и текст со печатни букви на латиница;</p> <p>- да ги усвој малите и големите ракописни букви на латиница (абецеда) и нивното поврзување во зборови.</p>	<p>Големи и мали ракописни кирилски букви</p> <p>Печатни латински букви</p>	<p>Абецеда (печатни букви)</p>	

ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: Јазик (Грамаatika)			
Цели	Содржини	Поними	Активности и методи
Ученикот/ученичката: - да се поттикнува да составува реченица и правилно да ги подредува зборовите во реченицата; - да ги препознава помалите делови на реченицата (збор, слог и глас); - да се оспособува да именува лица, растенија, предмети, животни, појави; - да се оспособува правилно да ги пишува буквите од азбуката и абедата за карактеристичните согласки во зборот; - да разликува расказна, прашална и извична реченица и правилно да ги употребува;	-Редот на зборовите во реченицата - Збор во реченицата, слог и глас во зборот Именки Слободен диктат -Диктат со пресретнување на грешки Расказна, прашална и извична реченица	- Збороред во реченицата Пример: <i>Djed je otvoriо vrata naše kuće.</i> - Збор - Слог - Глас - Општи и сопствени именки Примери: <i>Djed, nana, bašča, kuća, Skorpije, Sarajevu, Mjesec, Since i sl.</i> - Диктат - Расказна, прашална и извична реченица Примери: <i>Jasna šeta po parku. Je li to Jasna? Ne idem danas!</i>	-Вежби за составување реченици со правилен редослед на зборовите во реченицата. -Вежби за определување на бројот на зборовите во реченицата. -Вежби за определување на бројот на слоговите во зборот. -Вежби за определување на бројот на гласовите во зборот. -Синтетички вежби за составување на зборови со помош на дадени слогови и гласови. -Вежби за разликување на општите и сопствените именки од другите зборови. - Вежби за проверување и правилно пишување на буквите од азбуката за гласовите ђ и ћ, т.е. абедата: џ, љ, ђ и д. -Вежби за воочување и составување на прашални, расказни и извични реченици во усна и писмена форма според начинот на искажување и според интерпункцијските знаци.

<p>- да разликува потврдна и одречна реченица;</p>	<p>Потврдна и одречна реченица</p>	<p>- Потврдна и одречна реченица Примери: <i>Danas zaista odlazim.</i> <i>Danas zaista ne odlazim!</i></p>	<p>- Вежби за разликување и употреба на потврдна и одречна реченица. - Вежби за употреба на голема буква при пишување на сопствените имиња. - Вежби за препознавање и примена на интерпунктиските знаци.</p>
<p>- да се оспособува правилно да употребува голема буква при пишување на сопствени имиња и презимиња, географски поими и празници;</p>	<p>Голема буква при пишување на сопствени имиња и презимиња, географски поими и празници</p>	<p>- Голема буква Примери: <i>Sanela Dizdar, rĳeka Miĳaska, rlatine Igman, Bjeļajnica, Vajrat i sl.</i></p>	
<p>- да ја знае функцијата на интерпунктиските знаци при читањето и пишувањето.</p>	<p>Интерпунктиски знаци: точка запирка прашалник извичник две точки</p>	<p>- Интерпунктиски знаци: точка запирка (при набројување) прашалник извичник две точки</p>	

ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: Изразување и творење			
Цели	Содржини	Поними	Активности и методи
Ученикот/ученичката: - да се оспособува да слуша говор и да учествува во разговор за определена тема;	- Слушање: говор и разговор за теми од животот во семејството, училиштето и непосредната околина - Препишување на кратки текстови или делови од текстови (од кирилица на латиница, од латиница на кирилица, од латиница на латиница)	- Говор / разговор	- Вежби за слушање на говор на други лица и за учество во разговор преку раскажување, прашања и одговори за определена тема со користење на предмети, слики, аудиовизуелни и аудиовизуелни средства. - Вежби за правилно препишување на текстови од кирилица на латиница и обратно.
- да препишува правилно реченици и кратки текстови;	- Препишување на кратки текстови содржина од анимиран (цртан и куклен) филм, ТВ емисија, расказ, басна и бајка	- Препишување	- Вежби за писмено прераскажување на кратки текстови, дел од претстава, филм и др.
- да прераскажува усно и писмено куси содржини (слободно и со помош на прашања);	- Прераскажување на текст, содржина од анимиран (цртан и куклен) филм, ТВ емисија, расказ, басна и бајка	- Прераскажување	- Вежби за писмено раскажување на доживеан настан (во училиште, семејство, на излет, изложба и др.).
- да се оспособува да раскажува по низа слики, зададени зборови и по доживеан настан;	- Раскажување: а) по серија слики б) по дадени зборови в) по настан	- Раскажување - Опишување	

<ul style="list-style-type: none">- да се оспособува да опишува преку набљудување растенија, предмети и животни;- да се оспособува да рецитира песна (стихотворба).	<ul style="list-style-type: none">- Опишување: предмет, животно, растение и др.- Рецитирање	<ul style="list-style-type: none">- Рецитирање	<ul style="list-style-type: none">- Вежби за писмено опишување на предмет, суштество, лик.- Ортоепски (правоговорни) вежби преку рецитирање песна.
--	--	--	---

ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: Култура на Бошњациите			
Цели	Содржини	Поими	Активности и методи
Ученикот/ ученичката: - да се запознае со музичкото творештво на Бошњациите; - да се запознае со народните обичаи и обреди на Бошњациите; - да се запознае со старите занаети на Бошњациите.	- Народни песни, инструменти, носии, ора и игри - Народни обичаи и обреди - Стари занаети на Бошњациите	Народни песни, инструменти, носии, ора и игри Примери: <i>sevdalinka</i> <i>“Vosno moja divna mila”</i> , <i>“Oj, Sandžaku mesto moje mado”</i> , <i>“Вајат иде, Вајати се падат”</i> и сл.	- Собирање и слушање на народни бошњачки песни. - Запознавање со традиционалните музички инструменти, носии и ора.
		Инструменти: Šargija; <i>Šta je pošnja? Rodjela;</i> <i>tiška i ženska pošnja;</i> Kolo: Jusufovo Народни обичаи и обреди Примери: обичај: <i>prošidba</i> Стари занаети и архитектура Примери: <i>Narodni vez bošnjačkih žena</i>	- Разговор за обичаите и обредите на Бошњациите. - Посета на занаетчиски дуќан. - Разгледување на фотографии со карактеристични елементи од архитектурата.

4. ДИДАКТИЧКИ ПРЕПОРАКИ

Предметот јазик и култура на Бошњациите на босански јазик ги опфаќа следните подрачја: **Слушање, говорeње, читање и пишување; Јазик (Граматика); Изразување и творење; Култура на Бошњациите.**

Учениците кои ќе го изберат овој наставен предмет од групата на изборни предмети во III одделение на деветгодишното основно училиште можат да го изучуваат континуирано во текот на своето школување до деветто одделение.

При планирањето на наставата во III одделение наставникот/наставничката важно е да има предвид дека треба интегрално да се планираат целите, содржините и активностите од сите наставни подрачја во наставната програма за да може да се постигне целиовитост во слушањето, говорeњето, читањето, изразувањето и творењето на босански литературан јазик. Исто така, подеднакво треба да внимава (во интегралното планирање) да не се запостават некои од битните карактеристики на босанскиот јазик што се предвидени со наставната програма. Бидејќи овој наставен предмет во III одделение се изучува со по еден час неделно, наставната програма одговара на развојните карактеристики на учениците и предвидениот фонд на часови. Така наставникот може да планира глобално во рамките на десет наставни часа да посветува соодветно внимание на содржините и активностите за слушање, говорeње, читање и пишување; на девет наставни часа да планира содржини и активности за јазик (граматика) кои се интегрирани со другите наставни подрачја; на еднаесет наставни часа да се стави акцент на изразување и творење и на шест наставни часа на содржините и активностите од областа на културата на Бошњациите (народни песни, инструменти, носии, ора и игри; обичаи и обреди; стари занаети и други обележја во животот на Бошњациите).

Како што е веќе наведено, секое наставно подрачје интрактивно упатува на системот на наставата по предметот *јазик и култура на Бошњациите*. Всушност, предметните подрачја даваат такви можности според структурата, т.е. нивните содржини, па во таа смисла не може да се разработуваат содржини (песни, раскази, народни приказни, басни и сл.), а притоа да не се користат формите на изразување и творење (пераскажување, опишување) или да не се внимава на граматичката точност про говорeњето и пишувањето) или, пак, јазичната содржина да се разгледува надвор од обработен текст, како и да не се користат знаењата за јазикот во изразувањето и творење). Оваа поврзаност меѓу наставните подрачја по предметот босански јазик е битна, исто како што е и поврзаноста на предметот со другите предметни содржини, што претставува важен принцип во реализацијата на наставата во основното училиште.

При планирањето на содржините наставникот/наставничката треба да се придружува на правилата на постапност и систематичност, така што во првото полугодие да се разработат содржини и активности со користење на кирилицата, додека во второто полугодие (период: март/април/мај) да се разработат и содржините и активностите за латиницата.

Исто така, за да може да се постигнат целите со наставата по овој предмет се налага потреба наставникот/наставничката да планира и да обработува претежно содржини (текстови, песни, раскази и сл.) на босански јазик во кои се содржат теми, обичаи и други карактеристики поврзани со јазикот и културата на бошњачкиот народ.

Освен тоа наставникот/наставничката треба да посвети поголемо внимание за правилна употреба на падежите во босанскиот јазик во усното и писменото изразување на учениците.

Наставни средства:

- учебник избран на ниво на училиштето за соодветниот предмет, одобрен од страна на министерот;
- енциклопедии, речници и сл.;
- аудио-визуелни средства и други средства во зависност од предметот, ЦД ;
- други извори на учење: Интернет.

5. ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

На почетокот на учебната година наставникот/наставничката избира показатели со цел да се запознае со прејзнаењата на учениците за босанскиот јазик, во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности. Исто така, треба да воспостави контакт со родителите и да ги запознае со карактеристиките на наставната програма по босански јазик, начинот на обработката на содржините и следењето на постигањата на учениците (особено дека во трето одделение учениците се оценуваат со описна оценка, додека во погорните одделенија со бројчана оценка). Притоа треба да се нагласи дека оценката по овој предмет влијае на општиот успех на ученикот.

ФОРМАТИВНО ОЦЕНУВАЊЕ - Во текот на наставата по босански јазик во трето одделение се препорачува формативно следење кое вклучува изработка и водење на портфолио на учениците што опфаќа:

- собирање на показатели (детски изработки, творби, искази и сл.) за секој ученик посебно;
- тековни (формативни), однапред подготвени, евалуациони листи за секој ученик, кои се пополнуваат по конкретна негова активност или студии на случај во кои наставникот ја бележи фактичката состојба;

СУМАТИВНО ОЦЕНУВАЊЕ - Врз основа на целокупните податоци од формативното оценување наставникот/наставничката го опишува развојот на секој ученик поединечно, во рамките на секое програмско подрачје од наставната програма по босански јазик.

ДОСТАПНОСТ И ПРООДНОСТ НА ПОРТФОЛИОТО

- Завршната аналитичко-описна оценка се доставува до родителите и станува дел од портфолиото на ученикот.
- Портфолиото на ученикот со прочистени и селектирани податоци за ученикот се пренесува во наредното, повисоко одделение.

НАЧИНИ НА ПРОВЕРУВАЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ - Согласно со природата на предметот *јазик и култура на Бошњациите* на босански јазик во трето одделение, може да се применуваат различни методи и техники за усно и писмено проверување на *постојаноста на ученикот (говорни вежби, презентации, писмени вежби и сл.).*

6. ПРОСТОРНИ УСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗИРАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Програмата во однос на просторните услови за реализација за наставата по овој предмет се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.

7. НОРМАТИВ ЗА НАСТАВЕН КАДАР

Воспитно-образовната работа во трето одделение може да ја изведува лице говори на босански јазик и кое завршило Филолошки факултет – наставна насока:

- Историја на книжевноста на народите на СФРЈ, со српски јазик како втор главен предмет (по стара програма);
- Македонска книжевност и јужнословенска книжевност, со српски јазик како втор главен предмет;
- Македонски јазик, српски јазик и книжевност;
- Српски јазик под А (по стара програма);
- Босански, хрватски, српски јазик и книжевност.

8. ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Ученикот/ученичката:

- знае да чита и пишува зборови и кратки текстови со печатни и ракописни букви од двете азбуки;
- користи културни изрази при различни обраќања кон други лица;
- правилно да ги изговара зборовите со гласовите џ, џ, dž, đ, и h;
- знае да одговара на прашања и умее правилно да поставува прашања;
- умее да составува реченица и правилно да ги подреди зборовите во реченицата;
- разликува збор, слог и глас како појави во јазикот;
- умее да опишува лица, растенија, предмети, животни и појави;
- знае да разликува расказни, прашални, извични, потврдни и одречни реченици;
- правилно ги употребува правописните правила;
- умее да раскажува, прераскажува и опишува на различни теми (во усмена и писмена форма);
- познава музика, оро, песна од народното творештво на Бошњациите;
- умее да опише обред, обичај, занает кај Бошњациите.

9. КОМИСИЈА КОЈА ЈА ПОДГОТВУВА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

- Ениса Рамиќевиќ, професор по македонска и јужнословенска книжевност при ОУ „Алија Авдовик” - Скопје
- м-р Емина Авдиќ, Филолошки факултет – Скопје
- м-р Зеќир Рамчиловиќ, Културен центар на Бошњациите – Скопје
- Зилха Биберовиќ, професор по одделенска настава при ОУ „Рајко Жинзифов” – Велес
- Жанета Чонтева, психолог, УНИЦЕФ
- м-р Таше Стојановски – советник во Бирото за развој на образованието - координатор

10. ПОТПИС И ДАТУМ НА ДОНЕСУВАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Наставната програма по јазик и култура на Бошњациите на босански јазик за трето одделение во деветгодишното основното образование ја донесе

Министер
СМЕРИАН Р. УЊИТИ

на ден _____
Скопје _____
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
Бр. 07-30431/
09 04 2008 год.
СКОПЈЕ

